

PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

Obsah:

1. Úvod	3
1.1. Charakteristika šikanování	3
1. 2. Projevy šikanování	3
1. 3. Odpovědnost školy	3
2. Škola v prevenci šikanování	4
2. 1. Preventivní opatření školy	5
2. 2. Preventivně výchovná činnost žáků	5
2. 3. Prevence ve výuce	6
2. 4. Prevence ve školním životě mimo vyučování	6
2. 5. Spolupráce s rodiči	6
3. Krizový plán a postupy řešení šikanování	7
3.1. Postup pedagogického pracovníka	7
3.2. Postup ředitele školy	7
3.3. Odhad stádia šikany (počáteční či pokročilá) a její závažnost	7
3.4. Krizový scénář pro řešení počátečního stádia šikanování	8
3.5. Krizový scénář při zjištění pokročilé šikany (3. – 5. stádium)	9
I. Odhad závažnosti onemocnění	9
II. Strategie vyšetřování	9
III. Závěry vyšetřování	9
3.7. Spolupráce se specializovanými institucemi a Policií ČR	10
3.8. Postup rodičů při podezření na šikanování	10
4. Závěrečná ustanovení	10
5. Přílohy:	11
Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování	11
Stádia šikanování	13
Doporučená literatura z oblasti školního šikanování	14

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

1. Úvod

Program je zpracován v souladu s metodickým pokynem MŠMT č.j. 24246/2008-6 „Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení“. Je nedílnou součástí Preventivního programu školy.

Šikanování vnímáme jako jev, který doprovází společnou výchovně vzdělávací činnost. Naším cílem je tedy vytvořit takové školní prostředí, ve kterém se šikaně nedaří, snažit se zvládnout takové metody, techniky a přístupy, aby se dařilo šikaně předejít, včas ji rozpoznat a umět řešit a nakonec minimalizovat její výskyt.

1.1. Charakteristika šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.

Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikanování spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.

1. 2. Projevy šikanování

Mezi základní formy šikany patří:

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu.

1. 3. Odpovědnost školy

1. Škola má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 5651/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, je škola povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.
2. Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

3. Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřeřazení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

2. Škola v prevenci šikanování

1. Základem prevence šikanování a násilí ve škole je školní vzdělávací program, který podporuje pozitivní vzájemné vztahy mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Při efektivní realizaci prevence šikanování usilujeme o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:
 - podporujeme solidaritu a toleranci,
 - podporujeme vědomí sounáležitosti,
 - posilujeme a vytváříme podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy,
 - uplatňujeme spolupráci mezi dětmi a rozvíjíme jejich vzájemný respekt,
 - rozvíjíme jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.
2. Ředitel školy odpovídá za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 20006/2007-51 součástí Preventivního programu školy.

Ředitel zejména:

- Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.
 - Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním a o přestávkách mezi vyučovacími hodinami především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
 - Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.
 - Zajistí doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování
3. Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka. Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, ovlivňují chování žáků.
 4. Ve školním řádu budou jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

2. 1. Preventivní opatření školy

Organizace a řízení

Otázka prevence šikany a její minimalizace úzce souvisí s dobrou komunikací jednotlivých pracovníků školy. Organizace chodu školy musí umožňovat častou a pružnou komunikaci o problémových jevech.

Komunikace:

1. Pravidelně – na pedagogických poradách informovat o případném podezření výskytu šikany .
2. Průběžně – kdokoliv z pracovníků, kteří si všimnou příznaků nezdravých vztahů a nevhodného chování k některému z žáků, to neprodleně sdělí třídnímu učiteli (případně i vychovatelce) a vedení školy. Následuje zosťvené sledování vytipovaných žáků a komunikace o jejich projevech.
3. Dotahování – po vyřešení případu shrnout postupy a výsledek řešení – poučení pro celý pedagogický sbor.

Složení užšího realizačního týmu:

Ing. Vladimíra Nováková – ředitelka školy

Mgr. Lenka Linhartová – zástupkyně ředitelky školy

Mgr. Josef Karhan – zástupce ředitelky školy

Ing. Vladimíra Nováková – kariérový poradce

Mgr. Hana Krákorová – výchovná poradkyně

Mgr. Pavlína Jakabová – metodik prevence

Vytipování rizikových míst, jejich průběžné sledování a přijetí opatření ke snížení rizik:

Chodby v areálu celé školy, WC, zavřené dveře tříd během přestávky, šatny.

2. 2. Preventivně výchovná činnost žáků

S třídními kolektivy se pracuje na rozvoji pozitivních mezilidských vztahů. Za jejich rozvoj odpovídají především třídní učitelé, kteří dle možností a konkrétní situace ve třídách najdou odpovídající organizační formy (třídnické hodiny, výuka v jednotlivých předmětech, lyžařský kurz, exkurze, výlety, projektové dny).

Žáci vědí, co je a co není šikana a jak se zachovat, když se v jejich blízkosti objeví.

Třídní učitelé se zaměřují na činnosti rozvíjející pozitivní vztahy a provádějí zpětnou vazbu uplynulého období s rozbohem. Žáci jsou seznamováni s následujícími tématy a jsou u nich rozvíjeny tyto dovednosti:

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

- Co je a co není šikana.
- Co je a co není „bonzování“.
- Jakým způsobem se zastat oběti.
- Jak vhodným způsobem vyhledat pomoc dospělého.

2. 3. Prevence ve výuce

Všichni učitelé vnímají důležitost vytváření bezpečného prostředí. Kromě práce ve svém předmětu se soustředí na rozvoj pozitivních vztahů. Umožňují rozvoj spolupráce i zpětnou vazbu.

Žáci by měli znát a umět pracovat v komunitním kruhu, při skupinové práci, vyjadřovat se slušně a otevřeně při zpětné vazbě atd. Pracujeme s pravidly tříd a dynamikou třídního kolektivu.

Učitelé se snaží vyhnout technikám a metodám, které neúčelně vytvářejí či zvyšují napětí a následně vytvářejí potřebu uvolnit (vybít si) negativní energii např. ironizování, zesměšňování, nenaplněné hrozby, častý křik, vytváření stresového prostředí při učení apod.

2. 4. Prevence ve školním životě mimo vyučování

Zde se jedná především o prevenci o přestávkách. Dohledy musí se zvýšenou intenzitou sledovat riziková místa.

2. 5. Spolupráce s rodiči

Škola se snaží systémově spolupracovat s rodiči těmito prostředky:

- Vzájemné informování
 - ze strany školy v případě, že se šikana objeví
 - ze strany rodičů v případě, že si všimnou nějakého problému
- Spolupráce při řešení problémů
- Třídní schůzky, konzultační hodiny
- Dny otevřených dveří
- Školní rada

Školní poradenské služby

Poradenské služby na škole poskytují:

- Výchovní poradce
- Metodik prevence
- Speciální pedagožka, školní poradenské pracoviště

Spolupráce se specializovanými zařízeními

- Pedagogicko-psychologickou poradnou Chomutov
- Odborem sociálně-právní ochrany dětí Magistrátu města Chomutov
- Oddělením Policie ČR Chomutov
- Střediskem výchovné péče
- Městská policie Chomutov
- Neziskové organizace

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

Krizová telefonní linka k šikaně

- 286 881 059

3. Krizový plán a postupy řešení šikanování

3.1. Postup pedagogického pracovníka

1. Informují-li rodiče pedagogického pracovníka o podezření na šikanování, zahájí okamžitě spolupráci s metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje ředitele školy.
2. Má-li pedagogický pracovník podezření na šikanování, zahájí okamžitě spolupráci s metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje ředitele školy.
3. V případě prokázaných projevů šikany neprodleně informuje ředitele školy, spolupodílí se na vyšetřování šikany dle pokynů ředitele školy.
4. Vždy informuje rodiče o výsledcích vyšetřování šikany, a to i v případech, že se podezření neprokáže.
5. Navrhne v pedagogické radě potrestání agresorů.

3.2. Postup ředitele školy

1. Přijme informaci o šikanování (pedagogický pracovník, rodič, žák)
2. Rozhodne, zda škola zvládne řešit šikanu vlastními silami nebo zda škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a Policií ČR.
3. V případě prokázaných projevů šikany jmenuje pracovníky, kteří se budou podílet na vyšetřování šikany dle jeho pokynů
4. Zajistí informování dotčených rodičů o vyšetřování šikany nebo sám informuje o výsledcích vyšetřování šikany, které řídí.
5. V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
6. V mimořádných případech doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
7. V mimořádných případech podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
8. Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění) oznámí tuto skutečnost Policii ČR.
9. Oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.
10. Projedná v pedagogické radě potrestání agresorů.

3.3. Odhad stádia šikany (počáteční či pokročilá) a její závažnost

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených. Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stádia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování.

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

Popis jednotlivých stádií šikanování:

	Počáteční stádium	Pokročilé stádium
<i>Jak se oběti chovají? Jak odpovídají?</i>	Poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval.	Je patrná ustrašenost, nechtějí prozradit, kdo jim ublížil. Někdy zdůvodňují své zranění bizarním způsobem.
<i>Jak svědkové spolupracují?</i>	Vyjadřují nesouhlas se šikanováním a bez většího strachu vypovídají.	Odmítají vypovídat, tvrdí, že nic neviděli a neslyšeli. Občas přiznávají, že nesmějí nic říct, protože by měli peklo. Případné výpovědi působí podezřele.
<i>Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?</i>	Násilí nepopírají a vyjadřují vůči němu své výhrady.	Násilí bagatelizují nebo ho popírají.
<i>Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?</i>	Projevují soucit s obětí a porozumění neférovosti ubližování silným slabým.	Oběť je kritizována a znevažována. Často je obviněna, že si to vlastně způsobila sama.
<i>Jak se členové skupiny vztahují k trpící nebo zraněné oběti?</i>	Agresoři nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně, jejich okolí se to nebojí vyjádřit.	Oceňují, chválí a brání agresory, popř. pro ně hledají polehčující okolnosti.
<i>Jaká je atmosféra ve skupině?</i>	Malá soudržnost, nespolupráce, omezená svoboda projevu a názoru. Atmosféra je však ještě „živá“.	Těžká atmosféra strachu, napětí a nesvobody. „Špatně se tu dýchá.“

3.4. Krizový scénář pro řešení počátečního stádia šikanování

1. krok - Odhad stádia šikanování (informovat ŠMP, VP, TU, vedení školy)

2. krok - Rozhovor s informátory a obětí provádí ŠMP, VP, TU, vedení školy

3. krok - Nalezení vhodných svědků ŠMP, VP, TU

4. krok – Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky

5. krok – Ochrana oběti

6. krok – Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

2 linie – rozdělení řešení: Linie Agresor a linie Oběť

7. krok- linie Agresor – výchovná komise

8. krok – Linie Oběť: rozhovor se zákonnými zástupci obětí – TU, ŠMP, VP, vedení školy

9. krok – Práce s celou třídou

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

3.5. Krizový scénář při zjištění pokročilé šikany (3. – 5. stádium)

I. Odhad závažnosti onemocnění

- **chování, spolupráce, vztahy, celková atmosféra**
- **závažnost a četnost agresivních projevů**
- **doba, po kterou šikanování probíhá**
- **počet obětí a agresorů**

Při odhadu závažnějších forem a stádia šikanování je závazný krizový plán, který upravuje:

- způsob ochrany oběti/-í
- povinnosti pedagogických pracovníků a jejich jednotný postup
- žádost o vstup specializovaného servisního zařízení
- zajištění součinnosti – technické a organizační podmínky, případně personální
- zajištění a koordinace informačních toků
- opatření – školní řád, klasifikační řád, pracovní řád, příp. podle § OZ, § TZ
- způsob další práce se třídou, s jednotlivými aktéry

II. Strategie vyšetřování

- **zajištění bezpečí oběti, příp. informátora**
- **Zvýšení pedagogického dozoru na rizikových místech, v rizikových situacích**
- **kontaktování externího servisního zařízení – odborník na vyšetřování šikany, policie**

III. Závěry vyšetřování

- **zajištění ochrany oběti, resp. informátora**
- prokázání a usvědčení agresorů, přiznání
- **jednání výchovné komise - realizace opatření**
- **oznámení o potrestání agresorů**
- **léčba skupiny 3.6. Výchovná opatření**

1. Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
2. Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:
 - Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele
 - Snížení známky z chování
 - Převedení do jiné třídy (pokud jsou v ročníku třídy dvě)
3. Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).
4. V mimořádných případech se užijí další opatření:
 - Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
 - Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

3.7. Spolupráce se specializovanými institucemi a Policí ČR

Při řešení případů šikany spolupracovat s institucemi:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
- v resortu zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),

Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění):

- Policie ČR.
- orgán sociálně právní ochrany dítěte

3.8. Postup rodičů při podezření na šikanování

Postup při podezření na šikanování, o kterém jsou informováni, by měl být následující:

1. Rodiče informují o podezření na šikanování třídního učitele popřípadě dalšího pedagogického pracovníka, při jehož hodinách nebo dohledu nad žáky k šikaně dochází.
2. Nejsou-li podezření na projevy šikany bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, obrátí se rodiče s informací na ředitele školy.
3. V případech prokazatelných projevů šikany se rodiče přímo obrátí s informací na ředitele školy.
4. Jsou-li rodiče přesvědčeni, že postupuje škola při řešení šikanování nedostatečně, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy, Magistrátem města Mostu, nebo podat stížnost na školu České školní inspekci. Stížnost podaná písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímá na adrese ČŠI Winstona Churchilla 1348/6, 400 01 Ústí nad Labem, csi.u@csicr.cz. Stížnost je možno podat i na ústředí tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

4. Závěrečná ustanovení

Účinnosti nabývá tento program dnem jeho vyhlášení, tj. podpisem ředitelky školy.

V Chomutově dne 1. 9. 2024

.....

Ing. Vladimíra Nováková - ředitelka školy

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

5. Přílohy:

Příloha č. 1

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

1. Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!)

2. Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

3. Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Svě zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

Příloha č. 2

Stádia šikanování

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

Základní škola Chomutov, Březenecká 4679

Příloha č. 3

Doporučená literatura z oblasti školního šikanování

Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.

Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.

Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.

Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.

Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.

Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

Časopisy

Kolář, M. (2007). Český školský program proti šikanování. Perspektivy. In: Sociálna prevencia. Bratislava: Národné osvetové centrum.

Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina č.3/2007

Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18

Kolář, M. (2005). Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.

Kolář, M. (1998). Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan; in Sborník „Prevence šikanování ve školách“, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha.